

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-667-6-13>

**THE MUSEUM OF TRYPYLLIA CULTURE IN PEREYASLAV
AS A CENTER FOR FORMING THE NATIONAL IDENTITY
OF UKRAINIANS**

**МУЗЕЙ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ПЕРЕЯСЛАВІ
ЯК ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ**

Teterya D. A.

Senior Research Officer

Тетеря Д. А.

старший науковий співробітник

Bilousko V. M.

*Junior research officer
National Historical and Ethnography
Reserve «Pereyaslav»
Pereyaslav, Ukraine*

Білоусько В. М.

*молодший науковий співробітник
Національний історико-
етнографічний заповідник
«Переяслав»
м. Переяслав, Україна*

Місто Переяслав належить до найдавніших населених пунктів України, витоки заснування якого сягають X ст. Сьогодні воно знане на східноєвропейському просторі в першу чергу як музейний центр. Створений тут Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав»), до складу якого входить більше двох десятків різноматичних музеїв, є скарбницею української культури. Фондатором переяславських музеїв є Герой України, фахівець музейної справи Михайло Іванович Сікорський (1923–2011). Численні та різнопланові музеї Переяслава розповідають про історію України та Переяславської землі з найдавніших часів до сьогодення. Найдавніші періоди презентують експозиції Археологічного музею, Музею архітектури давньоруського Переяслава та Музею трипільської культури.

Серед музейних експозицій археологічного профілю у НІЕЗ «Переяслав» на особливу увагу заслуговує Музей трипільської культури, відкриття якого у м. Переяславі відбулося 20 вересня 2003 р. Експозицію розмістили в частині будинку XIX ст., що належав родині міської інтелігенції Домонтовичів, родичів відомого українського композитора Павла Сеніці. Загалом у музейній експозиції демонструється більше 500 артефактів із пам'яток основних регіонів поширення трипільської культури. Вони розповідають про господарство, ремесла, побут та культуру давніх землеробських племен, які

проживали на території майже всієї Правобережної та частково Лівобережної України з кінця VI й до початку III тис. до н.е. [1]. На особливу увагу в експозиції музею заслуговують експонати, що походять з розкопок першовідкривача культури раннях землеробів – Вікентія В'ячеславовича Хвойки (1850–1914).

Трипільська культура, займає особливе місце в історії південно-східної Європи. Цей народ заклав підвалини європейської цивілізації, взяв участь у формуванні індоєвропейської спільноти, до якої належать і українці. Їм ми завдячуємо багатьма винаходами, що пришвидшили технічний прогрес. Серед них – свердлильний верстат, пристрій для відтискування кременевих пластин, поворотний пристрій – предок гончарного кола, а також вертикальний ткацький верстат, завдяки якому вперше на українських землях з'явилася тканина. Господарчі здобутки та духовні надбання трипільців пройшли через тисячоліття і простежуються у віруваннях та обрядах українців. Трансформовані зори раннях землеробів ми можемо прослідкувати на українських писанках, рушниках, сорочках. Інформацію про все це несуть речові знахідки, що експонуються в музеї.

Музей трипільської культури, як один із структурних підрозділів НІЗ «Переяслав», основну увагу зосереджує на науково-дослідній, науково-експедиційній, науково-фондовій та науково-просвітницькій роботі. Нині його музейний простір виступає одним із важливих осередків формування національної ідентичності українців. Цьому, у взаємодії із археологічними артефактами, в першу чергу, сприяють започатковані музейними співробітниками ряд музейних проєктів: зокрема, «Музейні гостини з археологом», «У музейному колі. Зберігаємо традиції», Культурно-мистецький Всеукраїнський вишивальний проєкт «Переяславська сорочка» та ін.

Протягом останніх років на базі музею втілюється науково-освітній проєкт «Музейні гостини з археологом». Даний захід спрямований на національно-патріотичне виховання молодого покоління на кращих здобутках вітчизняної історії. Він дає можливість залучити широке коло цінителів історії та краєзнавства, зокрема, студентської та учнівської молоді, до археологічних знань через спілкування із знаними дослідниками давніх пам'яток, насамперед, у галузі трипільознавства. Головними учасниками гостин стають відомі археологи, які оприлюднюють свої новітні відкриття, розповідають про унікальні знахідки з археологічних досліджень, а також діляться досвідом методики польових досліджень археологічних пам'яток, піднімають питання проблем їх охорони, консервації та музеефікації [2, с. 229].

Традиції – це елементи культури, що передаються від покоління до покоління і зберігаються протягом тривалого часу. Вони тією чи іншою

мірою і в тих чи інших формах присутні у будь-якому суспільстві і практично в усіх сферах культури. На традиціях та звичаях, що побутували на наших землях протягом тисячоліть зростало та формувалось українське суспільство. Їх коріння на теренах сучасної України сягає найдавніших періодів ще передісторичних часів. Сьогодні важливо поглибити інтерес до національних традицій, народних звичаїв та обрядів. Саме на це спрямований проєкт «У музейному колі. Зберігаємо традиції», започаткований у Музеї трипільської культури. Його мета через майстер-класи, зустрічі з творчими особистостями, тематичні виставки та презентації долучити широке коло представників громади, зокрема молоді, до вивчення та повернення традицій та звичаїв українців, що побутували на наших землях із найдавніших часів. У музейній аудиторії кожен відвідувач отримує можливість не тільки дізнатися про давні традиції, звичаї, а й як за приклад, спробувати відтворити їх на практиці [2, с. 230].

Один із заходів, що проводиться у рамках цього проєкту й спрямований на збереження давніх звичаїв і традицій українців – це майстер-клас із писанкарства. Він дає можливість кожному учаснику не тільки виготовити власноруч писанку, а й отримати детальну інформацію про підґрунтя та витоки орнаментальних мотивів на них, прообрази яких простежуються у орнаментиці трипільських старожитностей [3, с. 81].

Слід зазначити, що музейне зібрання НІЕЗ «Переяслав» містить представницьку колекцію натільного одягу кінця ХІХ – середини ХХ ст. Сорочки, що входять до неї, оздоблені узорами, які мають глибоке історико-культурне підґрунтя й своїми витокami сягають архаїчних світоглядних уявлень, зокрема, і символічної системи трипільської культури.

З давніх часів українські жінки відтворювали орнаментальні композиції, які передавались від покоління до покоління, з обережністю вносили зміни. Різновиди швів, їх виконання, способи фарбування ниток природними барвниками передавались у родині наступним поколінням, утворюючи особливі ознаки вишивки, характерні для даного роду, села, місцевості. За даними етнографічних досліджень на території України побутувало понад 200 видів швів і способів вишивання.

На Переяславщині популярними були техніки вишивання гладдю, вирізуванням, виколювання, яке має місцеву локальну назву «довбанка», використання різних видів мережок (прутик з настилом через чисницю, затяганка, безчисна), хрестик, ретязь тощо. Вирізняються ажурні білі вишивки жіночих сорочок, рушників з широкими смугами

мережаних орнаментів, утворених геометричними та рослинними мотивами.

Окремі елементи вишитої орнаментики співзвучні з мотивами мальованої трипільської кераміки, що дозволяє розглядати їх у контексті глибинної культурної тяглості та спадкоємності знакових систем. На вивчення, збереження і відродження давніх технік народної вишивки шляхом наукового опрацювання та популяризації музейного зібрання натільного одягу НІЕЗ «Переяслав» спрямований Культурно-мистецький Всеукраїнський вишивальний проєкт «Переяславська сорочка». У його рамках у Музеї трипільської культури вже традиційно проходять заняття Студії вишивки «Переяславська сорочка», діяльність якої спрямована на ґрунтовне вивчення та поширення вишивальних традицій Переяславщини, осмислення національної ідентичності через пізнання обрядово-побутової культури українського народу. Важливим результатом роботи студії є створені учасницями вишиті сорочки за орнаментами автентичних зразків із музейного зібрання.

Таким чином, розроблені та впроваджені на базі Музею трипільської культури в Переяславі науково-просвітні проєкти останніх років, стали не тільки базою для вивчення та популяризації давньої історії сучасної України, збереження історичної пам'яті, а й перетворили музейний простір у один з осередків формування національної ідентичності українців.

Література:

1. Тетеря Д. А., Білоусько В. М. Музей трипільської культури: історія створення та сучасність. Нарис. Переяслав-Хмельницький, 2017. 32 с.
2. Тетеря Д. А., Білоусько В. М. Музей трипільської культури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» як осередок національно-патріотичного виховання молоді. Проєкти останніх років. *Другий Всеукраїнський Музейний Форум* : матеріали науково-практичної конференції / в загальній редакції Л. О. Гріффена. 2019. С. 228–232.
3. Тетеря Д.А., Білоусько В.М. Писанки за мотивами орнаментів трипільської культури: нові надходження до зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Наукові записки з української історії: збірник наукових статей*. 2019. Вип. 47. С. 81–91.